

Правова оцінка колаборантства в Україні, Молдові та Грузії

аналітична довідка

2024

Правова оцінка колаборантства в Україні, Молдові та Грузії: аналітична довідка / [М.А. Рубашенко, І.В. Яковюк, Н.В. Шульженко, О.В. Зайцев, С.О. Харитонов ; за ред. М.А. Рубашенка] ; НФДУ ; НЮУ ім. Я. Мудрого. Харків [б.в.], 2024. 16 с.

Дослідження за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проекту «Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій» (проєкт № 2021.01/0106), що реалізується на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Зміст «Узагальнення» є відображенням ідей авторів і може не співпадати з позиціями Національного фонду досліджень України і Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

З М І С Т

I. Правова оцінка колабораціонізму в Республіці Молдова.	4
II. Правова оцінка колабораціонізму в Грузії.	8
III. Висновки.	15

I. ПРАВОВА ОЦІНКА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА

1. Історичні передумови

На території Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки на поч. 90х рр. ХХ ст. виникла самопроголошена Придністровська Молдавська Республіка (ПМР, Придністров'я).

Оскільки політичні еліти Придністровського регіону, більшість якого молдавани не складали) були проти зближення та реінтеграції з Румунією, спираючись на підтримку РФ, сепаратисти спершу проголосили окрему республіку в складі СРСР і просили ЦК визнати. Населення Придністров'я становить біля 467 тис. осіб, його територія – 4.1 тис. кв.км.

25 серпня 1991 р. Придністров'я проголосило незалежність. У 1992 р. протистояння переросло у збройний конфлікт. ПМР мала перевагу з огляду на перебування на її території окремих військових підрозділів РФ.

Збройний конфлікт фактично завершився перемогою сепаратистів. РФ взяла на себе зобов'язання покинути регіон, однак досі цього не зробила.

З 1994 р. бойові зіткнення між ПМР та Молдовою не відбувались.

2. Законодавство про окупацію

У Республіці Молдова відсутній спеціальний закон про окуповані території.

Рішення Конституційного Суду Республіки Молдова № 14 від 02.05.2017 р. «Про тлумачення ст. 11 Конституції (постійний нейтралітет)»¹ :

- у східній частині країни російська окупація ніколи не припинялася, незважаючи на проголошення Республікою Молдова своєї незалежності
- рф визнала незалежність Республіки Молдова, але вивела свої війська тільки із західної частини (залишилися окупованими 11% території країни).

Цим рішенням КС констатував, що рф не вивела свої окупаційні збройні сили зі сходу країни, а навпаки, зміцнила військову присутність у придністровському регіоні суверенної країни.

Резолюція ГА ООН «Повне і безумовне виведення іноземних військових сил із території Республіки Молдова» від 22.06.2018 р.² звернула особливу увагу на взяте рф і не виконане зобов'язання завершити виведення своїх збройних сил і озброєнь з території Республіки Молдова у конкретні строки згідно з рішенням, ухваленим на саміті Організації з безпеки та співробітництва в Європі, що відбувся у 1999 р. в м. Стамбул.

3. Кримінальне право

---

¹ Рішення Конституційного Суду Республіки Молдова № 14 від 02.05.2017 р. про тлумачення ст. 11 Конституції (постійний нейтралітет) (Звернення ф№ 37b/2014). URL: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=613&l=ru>.

² Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 72/282 від 22.06.2018 р. A/RES/72/282. <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/72/282&Lang=R>.

Кримінальний кодекс Молдови (18.04.2002)³ не містить окремих норм про колаборацію. Однак окремі класичні норми проти держави та публічної влади можуть охопити окремі прояви співпраці.

Стаття 337. Зрада Батьківщині

(1) Зрада Батьківщині, тобто діяння, вчинене громадянином Республіки Молдова навмисне проти суверенітету, незалежності, єдності, неподільності, безпеки чи обороноздатності Республіки Молдова, на користь іноземної держави, іноземної організації, антиконституційного суб'єкта чи їх представників, виражене:

- a) переходом на бік супротивника під час війни чи збройного конфлікту;
- b) шпигунством;
- c) розголошення державної таємниці;
- d) надання допомоги з метою здійснення ворожої діяльності проти безпеки держави, карається позбавленням волі терміном від 12 до 20 років. (...)

Стаття 338-1. Створення незаконної інформаційної структури

Ініціювання створення, організація, створення на території Республіки Молдова незаконної інформаційної структури або вербування, підбурювання до вербування осіб з метою здійснення діянь, що завдають шкоди суверенітету, незалежності, територіальній недоторканності, державної безпеки або обороноздатності Республіки Молдова,

---

³ Кримінальний кодекс Республіки Молдова. Станом на 23.11.2023 р. Ministerul Justiției. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140340&lang=ru#.

караються позбавленням волі на строк від 7 до 10 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років, а у разі юридичної особи – штрафом у розмірі від 4000 до 8000 умовних одиниць з ліквідацією юридичної особи

Стаття 338-2. Змова проти Республіки Молдова

(1) Встановлення та підтримання зв'язків з іноземною державою, іноземною організацією, антиконституційним суб'єктом або їх представниками з метою скоєння злочинів, передбачених статтями 337 , 338 , 338.1 та 340.1 , або надання згоди на залучення до такої діяльності караються позбавленням волі терміном від 2 до 7 років.
(...)

Стаття 340.1.

(1) Сепаратизм, тобто діяння, вчинені з метою відокремлення частини території Республіки Молдова, карається позбавленням волі терміном від 2 до 6 років, а разі юридичної особи – штрафом у вигляді від 3000 до 5000 умовних одиниць з позбавленням права займатися певної діяльністю чи з ліквідацією юридичної особи.

(2) Підбурювання до сепаратизму, а також поширення предметів, виробництво та/або розповсюдження у будь-якій формі та будь-якими засобами матеріалів та/або інформації, що підбурюють до сепаратизму, караються штрафом у розмірі від 700 до 1500 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років, а у разі юридичної особи – штрафом у розмірі від 2000 до 3000 умовних одиниць із позбавленням права

займатися певною діяльністю чи з ліквідацією юридичної особи. (...)

II. ПРАВОВА ОЦІНКА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В ГРУЗІЇ

1. Історичні передумови

Нині два грузинські регіони – Абхазія та Південна Осетія – не перебувають під контролем Грузії. Обидва регіони проголосили та підтримують фактичну незалежність завдяки політичній, матеріальній та воєнній підтримці РФ. Окрім РФ, їх незалежність визнають лише 4 держави-сателіти РФ (Нікарагуа, Науру, Сирія та Венесуела).

Територія Абхазії становить біля 8 тис. 665 кв.км., а її населення – трохи більше 240 тис. осіб (щільність 28.2/кв.км.). Територія Південної Осетії становить 3.9 тис. кв. км., а її населення – біля 55 тис. осіб (щільність населення 13,7/кв.км.); національною валютою є російський рубль.

Самопроголошена **«Республіка Абхазія»** до початку 90х рр. XX ст. знаходилась у складі Грузинської Радянської Соціалістичної Республіки (ГРСР). Унаслідок етнополітичної конфронтації між абхазами, що становили більшість населення регіону, та грузинами та активізацією сепаратистських рухів, спрямованих на політику незалежності від Грузії, спалахнув грузино-абхазький конфлікт (абхазька війна), що тривала у 1992-1993 рр.

Наслідки конфлікту:

- Декларація про суверенітет Абхазії була прийнята 25.08.1990 р., а проголошення незалежності відбулося 23.07.1992.

- Грузія де-факто втратила контроль над Абахазією; попри це як сама Грузія, так і ООН та інші міжнародні інституції визнають Абхазію суверенною територією Грузії

- на території Абхазії були проведені етнічні чистки, що призвело до переселення/виселення біля 250 тис. осіб (переважно грузинів), було вбито біля 5 тис. грузинів

- у 1994 р. було укладено угоду про припинення вогню та створено спостережні місії ООН і ОБСЄ

- у 2006 р. рф розпочала масову видачу російських паспортів населенню Абхазії

- під час російсько-грузинської війни рф ввела війська до Абхазії

- 26.08.2008 рф визнала незалежність «Республіки Абхазії».

Самопроголошена «Республіка Південна Осетія» (також «Держава Аланія», «Цхінвальський регіон») до початку 90х рр. XX ст. формально та фактично була складовою ГРСР.

Унаслідок етнополітичної конфронтації між центральною владою ГРСР (пізніше – Грузії) та Південною Осетією спалахнув збройний конфлікт. В основі протистояння знаходився політичний статус Південної Осетії. Осетинці, що становили більшість населення регіону, намагалися підвищити цей статус аж до незалежності, а осетинський етнос був заявлений корінним населенням території, хоча історичні джерела

щодо цього не однозначні⁴. На думку ж грузинів, осетини є прибульцями на цій території, що мають свою історичну батьківщину в Північній Осетії і, отже, не мають права на територіальну автономію⁵.

Хронологія основних подій:

- 10.11.1989 обласна рада Південної Осетії звернулася до Верховної Ради ГРСР з проханням надати регіону статус «автономної республіки». Остання оголосила це рішення неконституційним

- 20.09.1990 у Південній Осетії прийнято Декларацію про суверенітет з проголошенням створення Південно-Осетинської Радянської Демократичної Республіки та зверненням до ВР СРСР з проханням про визнання її окремою Республікою в складі СРСР

- у відповідь 11.12.1990 Грузія скасовує південно-осетинську автономію, вводить надзвичайний стан

- після введення загонів грузинських підрозділів МВС до Цхінвалі з січня 1991 р. по червень 1992 р. тривала активна фаза збройного протистояння (грузино-південно-осетинський конфлікт), яка призвела до загибелі 2 тис. осіб та переселення понад 100 тис. людей

- гаряча фаза завершилась угодою про припинення воєнних дій та створення спільних російсько-грузинсько-південно-осетинських миротворчих сил

- з 1992 до 2008 відносини між Грузією та Південною Осетією не характеризувались збройними зіткненнями.

- ймовірно сплановані рф дії сепаратистів спровокували російсько-грузинську війну у серпні 2008р. У відповідь на дії Грузії з відновлення територіальної цілісності рф ввела війська під приводом захисту своїх

---

⁴ Мачуський В.А. Витоки та еволюція грузино-осетинського конфлікту. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2012. Вип. 1.С. 133.

⁵ Cvetkovski N. The Georgian – South Ossetian Conflict. *Danish Association for Research on the Caucasus*. URL: <https://caucasus.dk/chapter4.htm>.

громадян, роздавши тисячі паспортів рф за кілька років до цього.

- унаслідок конфлікту 26.08.2008 рф визнала Південну Осетію та Абхазію незалежними державами.

2. Законодавство про окупацію

Конституція Грузії ⁶

Стаття 1. Державний суверенітет

1. Грузія – демократична, єдина та неподільна держава, що підтверджено референдумом, проведеним 31 березня 1991 року на всій території країни, у тому числі – в Абхазькій АРСР та колишній Південно-Осетинській автономній області, та Актом про відновлення державної незалежності Грузії від 9 квітня 1991 року. (...)

Закон про окуповані території (від 23.10.2008) ⁷

Стаття 1. Ціль Закону

Ціль цього Закону – визначення статусу територій, окупованих внаслідок військової агресії Російської Федерації, встановлення особливого правового режиму на цих територіях.

Стаття 2. Окуповані території та морські зони

З метою цього Закону окупованими територіями та морськими зонами (далі – окуповані території) є:

- а) території Абхазької Автономної Республіки;
- б) Цхинвальський регіон (території колишньої Південно-Осетинської автономної області);
- в) на Чорному морі: внутрішні води та територіальне море Грузії, а також морські зони;

---

⁶ Constitution of Georgia (Consolidated publications on 29/06/2020). URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36>.

⁷ Law of Georgia on Occupied Territories (Consolidated publications on 18/04/2024). URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/19132?publication=6>.

г) повітряний простір над територіями, передбаченими підпунктами «а», «б» та «в» цієї статті.

Закон Грузії про окуповані території:

- поширює на окуповані території режим надзвичайного стану, а також особливий правовий режим, що передбачає обмеження з питань вільного пересування, здійснення передбаченої цим Законом економічної діяльності, укладання угод, пов'язаних з нерухомим майном, на окупованих територіях та інших питаннях, визначених цим Законом

- для іноземців та осіб без громадянства дозіоляє в'їзд на окуповані території лише з територій Грузії, що з ними межують. Для в'їзду із заборонених напрямків Урядом Грузії може бути наданий дозвіл, якщо це служитиме державним інтересам Грузії, мирному врегулюванню конфлікту, деокупації, гуманітарним цілям. В'їзд з інших напрямків без дозволу карається відповідно до КК Грузії

- визнає угоди, пов'язані з нерухомим майном, укладені на окупованій території, недійсними законом

- забороняє на окупованих територіях будь-яку економічну діяльність, якщо така діяльність вимагає отримання дозволу, авторизації, реєстрації чи потребує погодження згідно з законодавством Грузії

- забороняє на окупованій території перевезення військової продукції, міжнародне повітряне і морське сполучення, залізничне сполучення і міжнародні перевезення, користування державними ресурсами, організацію грошових переказів. У виняткових випадках уряд може надати дозвіл на вчинення заборонених дій

- визнає незаконними будь-які органи, які створені/діють на окупованій території не за законодавством Грузії.

3. Кримінальне право

Кримінальний кодекс Грузії⁸ не містить не лише окремої статті про колабораціонізм, відсутня також і традиційна стаття про державну зраду, хоча й значна частина актів зради охоплюється оновленою ст. 319, котра включає також і надання допомоги організаціям, що є підконтрольними іноземній державі (напр., рф)

Стаття 308. Порушення територіальної недоторканності Грузії

1. Дії проти Грузії, спрямовані на передачу іноземній державі всієї території Грузії або її частини або відокремлення від території Грузії її частини, - караються позбавленням волі терміном від десяти до п'ятнадцяти років. (...)

Стаття 310. Зазіхання на зовнішню безпеку Грузії

1. Надходження на військову службу іноземної держави або іноземної організації на шкоду зовнішній безпеці Грузії, а також відміну інших осіб до здійснення такого діяння - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

2. Встановлення з іноземною державою або іноземною організацією відносин, метою яких є підготовка або здійснення воєнних дій або інших актів агресії проти Грузії, а також інші дії з метою провокування (...)

Стаття 311. Надходження на службу в іноземній розвідці
Надходження на службу в іноземній розвідці чи діяльність проти Грузії -

---

⁸ Кримінальний кодекс Грузії (станом на 09.02.2023 р.). Законодавчий вісник Грузії. <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=247>.

караються позбавленням волі терміном від десяти до п'ятнадцяти років.

Стаття 319. Надання іноземній державі, іноземній організації або організації, що підконтрольна іноземній державі, допомоги у ворожій діяльності

Надання іноземній державі, іноземній організації чи організації, підконтрольній іноземній державі, допомоги у діяльності, метою якої є зазіхання державні інтереси Грузії, за відсутності ознак будь-якого з діянь, передбачених статтями 308, 310-314, 318, 322-325 і 329 цього Кодексу, -

карається позбавленням волі терміном від семи до п'ятнадцяти років.

Водночас КК Грузії містить окремий розділ XXXVII-1 «Порушення правового режиму окупованих територій», доповнений у грудні 2008 р. (після закінчення російсько-грузинської війни та прийняття закону про окуповані території). Цей розділ містить 2 статті:

Стаття 322-1 . Порушення порядку входу (в'їзду) на окуповані території

1. Вхід (в'їзд) іноземців або осіб без громадянства на окуповану територію Грузії з порушенням порядку, встановленого Законом Грузії «Про окуповані території» – карається штрафом чи позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років.

Стаття 322-2 . Здійснення на окупованих територіях забороненої економічної діяльності

1. Здійснення на окупованих територіях економічної діяльності, забороненої Законом Грузії «Про окуповані території», -

карається штрафом чи позбавленням волі терміном від трьох до п'яти років.

2. Те ж діяння, вчинене: а) групою осіб; б) неодноразово; в) особою, засудженою за такий злочин, - карається штрафом чи позбавленням волі терміном від чотирьох до шести років. (...)

III. ВИСНОВКИ

1. Окупація рф територій Придністров'я (Молдова) та Абхазії і Північної Осетії (Грузія) зовні виглядає як існування самопроголошених держав, які фактично перебувають під тотальним військовим, політичним і економічним контролем та впливом рф, тобто є окупацією *by proху*.

Натомість російсько-українська війна розпочалася у лютому 2014 р. з протиправної анексії Криму та м. Севастополя. У цьому сенсі порівняно з Молдовою та Грузією щодо України з самого початку російський режим діяв з анексуючими цілями. Наступний контроль рф над «днр» та «лнр» був більш подібний до традиційного сценарію *by proху*. У 2022 р. рф знову повернулася до попередньої політики та розширила площі анексованих територій України.

2. Україна прийняла до уваги переваги та недоліки політики щодо окупованих територій, сформовані в Молдові та Грузії - країнах, що раніше за Україну пережили і продовжують переживати реальністю збройного конфлікту.

Вочевидь Закон Грузії про окуповані території слугував зразком для українського парламенту. Однак вітчизняна версія Закону вочевидь є більш прогресивною та враховує гуманітарні та інші аспекти

3. Водночас наразі необхідність урахування досвіду Молдови та Грузії для формування правової політики України щодо колабораціонізму вже не є такою нагальною. Міжнародні конфлікти пішли різними шляхами: конфлікти на суверенних територіях Молдови і Грузії були «заморожені», а міжнародний конфлікт в Україні, здається, поки лише загострюється.

Слід також ураховувати й різницю в масштабах окупованих територій та кількості населення. Так, лише площа Криму в 6.5 разів перевищує площу ПМР, а кількість його населення перевищує кількість населення ПМР в 4 рази. Щодо Південної Осетії та Абхазії ці цифри будуть ще більш значущими.

4. Кримінальним законом Молдови не передбачена відповідальність за колабораційну діяльність у тому вигляді, як це здійснено у ст. 111-1 КК. Злочинами проти держави визнається виключно така співпраця громадян Молдови, яка носить характер зради, змови проти республіки чи сепаратизму. Жоден інший вид співпраці, зокрема, у освітній, політичній, економічній сферах, якщо не переслідує мети, яка характерна для злочинів, передбачених статтями 337, 338-2, та 340-1, кримінально-караною не визнається.

5. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність на окупованих територіях у законодавстві Грузії є фрагментарною. Фактично кримінально караним є тільки здійснення на окупованих територіях економічної діяльності, забороненої Законом Грузії «Про окуповані території». Тобто, злочинною є колаборація громадян республіки виключно в економічній сфері.

6. Правова політика щодо оцінки колабораціонізму в Україні, попри всі недоліки, виглядає більш визначеною, зрозумілою та передбачуваною порівняно з відповідною політикою порівнюваних країн.